

**PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT:
DE ROL VAN CULTUUR, GEZINSRELATIES & SOCIALE CONDITIE
IN ZORG AAN VLUCHTELINGEN**

Asielzoekers & vluchtelingen met ernstige psychiatrische problematiek
Symposium St-Alexius, Fedasil & UZ Brussel
29 november 2017 – Provinciehuis, Leuven

Lucia De Haene
Faculteit Psychologie & Pedagogische Wetenschappen, KU Leuven
Transculturele trauma-zorg aan vluchtelingen, Facultair Praktijkcentrum PraxisP

SITUERING

- onderzoek met gevluchte gezinnen
- uitbouw hulpaanbod transculturele trauma-zorg aan vluchtelingen
  - doctoraatsonderzoek: ouder-kindrelaties in context van gedwongen migratie
  - samenwerking Faculteit Psychologie & Pedagogische Wetenschappen en Vertrouwenscentrum Kindermishandeling Vlaams-Brabant
  - inbedding Facultair Praktijkcentrum PraxisP, Huis Jeanne Devos
- gezinstherapeutisch aanbod — omgaan met de psychosociale gevolgen en betekenis van trauma en migratie in gezinsrelaties
- samenwerking met verwijzende instantie en breder zorgnetwerk (e.g., wijkgezondheidscentra, CAW, OCMW, opvangcentrum, school, psychiater, huisarts, gemeenschaps- en buurtinitiatieven)

OPBOUW

(I) 'Ik kom luisteren naar haar adem'

(II) Psychosociale gevolgen van gedwongen migratie — Naar een nadruk op contextualisering

(III) Psychisch lijden in context — Cultuur, gezinsrelaties & sociale conditie

(I) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT

CASUS

'Ik kom luisteren naar haar adem'

(II) PSYCHOSOCIALE GEVOLGEN VAN GEDWONGEN MIGRATIE NAAR EEN NADRUK OP CONTEXTUALISERING

- verhoogde prevalentie van psychische morbiditeit
  - posttraumatische stress & depressie (e.g., Fazel et al., 2012)
  - comorbiditeit & persistentie (e.g., Laban et al., 2005; Marshal et al., 2005)
- rol van pre- en post-migratie stressoren (e.g., Montgomery, 2011; Norredam et al., 2009)
  - pervasieve impact van pre-migratie trauma
  - rol van post-migratie stressoren
  - relatieve impact & interactie van pre-migratie trauma en post-migratie stressoren (e.g., Aragona et al., 2012; Carswell et al., 2012)
- van individualiserende symptoombenadering naar nadruk op **contextualisering**
  - culturele en contextuele factoren in diagnose & behandeling (Kirmayer, Rousseau & Guzder, 2014)
  - voorbij focus op individuele psychopathologie

(II) PSYCHOSOCIALE GEVOLGEN VAN GEDWONGEN MIGRATIE NAAR EEN NADRUK OP CONTEXTUALISERING

- **intersectie cultuur & psychopathologie** (Kleinman & Bensuson, 2006)
  - symptoomexpressie en -interpretatie
  - verklaringsmodellen ('explanatory models') & ziekte-narratief (Becker et al., 2000)
  - hulpzoekgedrag, copingstrategieën & geneeswijzen
- **rol van culturele & sociale context — ontwikkelingstrajecten & interactieve processen**
  - breuklijnen in de levensloop — het mobiliseren van culturele betekenisssystemen (De Haene & Rober, 2016)
  - stigma & isolatie (Ellis et al., 2011; Groleau et al., 2006)
  - sociale steun
- **migratie & culturele identificaties**
  - acculturatie & creolisering in individu & gezinsrelaties
  - 'cultural bereavement' (Eisenbruch, 1998; Kevers, Rober & De Haene, in press)
  - culturele identificaties als uitdrukking van maatschappelijke positie (Mir, 2009; Hassan et al., 2005)
- **culturele differentie in de zorgrelatie**
  - gedragspatronen, waardenopvattingen, sociale rollen
  - institutionele praktijken

(II) PSYCHOSOCIALE GEVOLGEN VAN GEDWONGEN MIGRATIE NAAR EEN NADRUK OP CONTEXTUALISERING

Focus op sociale en culturele dimensies van psychisch lijden

- rol van cultuur in de ziekte-ervaring
- rol van cultuur in de therapeutische relatie
- rol van culturele & sociale context in de hulpvraag van patiënten
  - betekenisgeving aan & omgaan met sociale, maatschappelijke conditie
  - mobiliseren van sociaal weefsel & maatschappelijke positie als dragers van herstel

(II) PSYCHOSOCIALE GEVOLGEN VAN GEDWONGEN MIGRATIE NAAR EEN NADRUK OP CONTEXTUALISERING

Etnografische beeldvorming – Exploratie van sociale en culturele dimensie van lijden

- culturele dimensie van probleemervaring, probleemgedrag & probleemverklaring
- inbedding in levenscondities van de betrokkenen
- centrale richtvragen voor etnografische exploratie (Gailly, 2008; van Dijk, 2010)
  - hoe omschrijven betrokken culturele identificaties?
  - hoe gebruiken betrokkenen culturele gedragsrepertoires in het uitdrukken van de probleemervaring?
  - welke betekenis geven betrokkenen aan de probleemervaring en hoe verklaren ze ontstaan ervan?
  - hoe hangt probleemervaring samen met migratie, traumatisering, culturele verandering en sociale positie?

 complexe interactie tussen persoonlijke levensverhalen, leefwereld & culturele betekenisaders

(II) PSYCHOSOCIALE GEVOLGEN VAN GEDWONGEN MIGRATIE NAAR EEN NADRUK OP CONTEXTUALISERING

Etnografische beeldvorming – Instrumentarium

- ontwikkeling
  - Cultural Formulation of Diagnosis (CFD; DSM-IV; APA, 1994)
  - Cultural Formulation Interview (CFI; DSM-5; APA, 2013)
  - Culturele Interview (CI; Rohlf et al., 2002; van Dijk et al, 2012)
  - McGill Illness Narrative Interview (MINI; Groleau et al., 2006)
- CFI-dimensies
  - culturele perceptie van probleemervaring
  - culturele perceptie van etiologie
    - sociale stressoren & steunbronnen
    - culturele identiteit
  - coping & hulpzoekgedrag in dynamisch perspectief
  - relatie cliënt-zorgverlener
- patiënt/informant-versies & 12 aanvullende modules (Lewis-Fernandez et al., 2016)
- culturele formulering als **dialogisch instrument**

(II) PSYCHOSOCIALE GEVOLGEN VAN GEDWONGEN MIGRATIE NAAR EEN NADRUK OP CONTEXTUALISERING

- **gezinssysteem**
  - gezinsconflict
  - extended family network
  - transgenerationale dynamieken
  - intra-familiale eer/loyauteit
- **trauma & georganiseerd geweld**
  - gevolgen van traumatisering
  - ontwikkeling van gezinsgeweld
- **migratie**
  - migratie-gerelateerd verlies
  - gezinsseparatie en –reünificatie
  - verblijfstatus
- **culturele identiteit & culturele verandering**
  - hybridisering
  - genderrolpatronen
  - positie in sociale en culturele weefsel
- **culturele noties van ziekte en herstel**
  - symptoomexpressie, verklaringsmodellen
  - geneeswijzen
- **structurele & maatschappelijke dimensies**
  - racisme, stereotypering, discriminatie
  - sociale isolatie & marginalisatie
  - sociaal-economische deprivatie

CULTURELE FORMULERING – CENTRALE THEMA'S
CULTUUR – GEZINSRELATIES – SOCIALE CONDITIE

(II) PSYCHOSOCIALE GEVOLGEN VAN GEDWONGEN MIGRATIE NAAR EEN NADRUK OP CONTEXTUALISERING

Contextualisering van psychisch lijden bij vluchtelingen

- CULTUUR
- GEZINSRELATIES
- SOCIALE CONDITIE

(III) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT CULTUUR

- van 'group-based approach' naar procesbenadering: individu als cultuurproducent
  - particuliere culturele betekenissystemen
  - dynamische & situationele aard van culturele identificaties
  - cultuur als belichaamd proces

- van cultuur als objectiveerbaar fenomeen naar nadruk op **reflexiviteit** (e.g., Bhui, Warfa, Edonya, McKenzie, & Bhugra, 2007; De Haene & Rober, 2016; Kirmayer, Guzder, & Rousseau, 2014; Rober & De Haene, 2014)
  - hulpverlener als instrument van ontmoeting van culturele differentie
  - invoegen in de unieke betekenisgeving van cliënten
  - antropologie van de discipline & zorgcultuur

(III) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT CULTUUR

‘Ik kom luisteren naar haar adem’

- traumatisering in cultureel weefsel
- exclusie in brede familienetwerk
- culturele vormen van symptoomexpressie
- stigma en taboe in culturele & religieuze gemeenschap
- ‘silencing’ van trauma-geschiedenis & traumatische rouw (Kevers, Rober & De Haene, in press)
- mobiliseren van culturele verandering in hulpzoekgedrag
- veerkracht en steunbronnen in culturele continuïteit

(III) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT CULTUUR

Implicaties voor de zorgpraktijk

- culturele consultatie (e.g., Ascoli et al., 2012; Kirmayer, Rousseau & Guzder, 2014)
- inschrijven van hulpverleningsrelatie in verschillende betekeniswerelden: complementariteit van kennis- en geloofssystemen
- culturele formulering in collaboratief zorgnetwerk – interdisciplinaire en transcultureel samengestelde groep

(III) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT

GEZINSRELATIES

Gezinsrelaties bij vluchtelingen (e.g., Bala, 2005; Guzder, 2011; McGoldrick et al., 2005; Rousseau & Measham, 2007; Sluzki & Agani, 2003)

- impact van collectief geweld en vlucht voor gezinsrelaties (e.g., De Haene et al., 2013; James, 2010)
- gezinsrelaties — centraal vehikel van posttrauma herstel in resettlement (e.g., Rousseau et al., 2004)
  - posttrauma coping & betekenisgeving
  - negotiëren van culturele identificaties
  - complexe interactie tussen trauma- en cultuur-gerelateerde betekenisgeving in gezinsrelaties (Kevers, Rober & De Haene, 2017)

(III) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT GEZINSRELATIES

‘Ik kom luisteren naar haar adem’

- intensifiëring gezinsconflict
- ouderlijke sensitiviteit – kwetsbaarheid & veerkracht
- weigering opname in gezinsgeschiedenis van separatie en ‘niet hebben kunnen beschermen’
- suïcidale ideatie als protectieve strategie
- parentificatie

(III) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT GEZINSRELATIES

Implicaties voor de zorgpraktijk

- een gezinsperspectief op zorg aan vluchtelingen (De Haene, Rousseau, Kevers, Deruddere & Rober, in press)
- exploreren van intra-familiale gevolgen van trauma & vlucht
- ondersteunen van gezinsrelaties als ruimte van herstel: stabilisatie, integratie, & socialisatie
- gezin op de brug tussen persoonlijke & publieke ruimte: interactionele processen in sociaal weefsel, culturele gemeenschap, & institutionele actoren (Rousseau, Measham, & Nadeau, 2012)

(III) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT

SOCIALE CONDITIE

- **samenhang culturele uitingsvormen/culturele kenmerken en sociaal-economische positie van cliënt(systeem)** (Garcia Coll et al., 2000; Gone & Kirmayer, 2010; Farmer, 2005)
- **individualisering van culturele kenmerken vs. bredere sociale ongelijkheid** (De Haene, 2015)
  - sociaal-economische positie en/of deprivatie
  - exclusie, discriminatie & marginalisering
- **(culturele) strategieën als processen van ‘verzet’: beschermen van cohesie en integriteit**
  - reactieve identiteitsmobilisatie in religieuze en culturele expressie (e.g., Mir, 2011)
  - opvoedingspraktijken (e.g., Bose, 2014) & parental ethnotheories (e.g., de Haan et al., 2013)
- **inherente machtsongelijkheid in transculturele hulpverleningsrelatie**
  - representant van dominante groep (De Haene, Rober, Adriaenssens, & Verschueren, 2012)
  - sociale normalisatie door instituut (Rechtman, 2002)
  - institutioneel racisme (e.g., Corneau & Stergiopoulos, 2012; Fernando, 2010)

(III) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT

SOCIALE CONDITIE

‘Ik kom luisteren naar haar adem’

- chronische deprivatie – machteloosheid & overspoeling
- verblijfsstatus – reactivatie van trauma & herhaling van verlies
- suïcide als ouderlijke strategie van overleven & herstel van toekomstperspectief
- hulpverleningsrelatie als ‘scheidende instantie’
- sociaal weefsel als centrale steunbron

(III) PSYCHISCH LIJDEN BIJ VLUCHTELINGEN IN CONTEXT SOCIALE CONDITIE

Implicaties voor de zorgpraktijk

- sociale positie – drager van herstel
- ondersteuning in maatschappelijke vragen
- sensitiviteit voor impliciete processen van stereotypering & institutioneel racisme
- (re-) distributie van macht & partnerschap: co-auteurschap & solidariteit (Rousseau, 1998)